

ТОПОС 3: СЕЛО ХУХЛА

ХУХЛА: МАЛКОТО СЕЛО С ГОЛЯМО МЯСТО В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Преводач: проф. д-р Хюсеин Мевсим

Хухла

Хухла е малко село, разположено в крайната югоизточна част на България, в най-източните разклонения на Родопите, които се снижават към долината на Марица. То се намира близо до Ивайловград, административно спада към Област Хасково, на около 300 метра надморска височина. В близост до селото тече Арда, по която е изграден язовир „Ивайловград“, третото поред изкуствено водохранилище по тази река. Няма точна информация за това кога е основано селото, но се предполага, че историята му датира от дълбока древност. Различни природни бедствия и пожари са принуждавали жителите му да го местят няколко пъти и да го изграждат отново на друго място. Днес в Хухла живеят постоянно около 30 души, повечето от които са в напреднала възраст.

Селото е разположено съвсем близо до границите с Гърция и Турция, а при ясно време с просто око може да се види Одрин. Малкото количество и не особено плодородна земя кара жителите на селото да търсят препитание в други поминъци. От началото на ХХ век местните хора се запознават с нова култура – тютюна, който бързо се превръща в основен поминък за препитание. Трудолюбивите жители на селото се занимават и с отглеждане на копринени буби, което става нов занаят за тях. През изминалия век в основен поминък на мъжете се превръща производството на дървени въглища. Получените с тежък и упорит труд въглища се търсят особено в градове като Одрин и Истанбул. Всички младежи над 15-годишна възраст помагат на възрастните в производството на дървени въглища. Най-често те се произвеждат близо до местата, където се намират потребителите им.

В горната част на селото, на връх Илинден, върху основите на древно тракийско светилище от ХІІ век пр.н.е. днес е изградена църква. На няколко километра от селото се намират останки от крепост, която според археолозите може да се идентифицира с древната твърдина Родостица. Според Анастас Примовски името на селото е свързано с въглищарството (Ташкова, 2021/2022: 180), но през последните години надделява мнението, че то произхожда от старогръцки и означава *клокочещ извор*. В някои от съседните села населението изповядва католицизма.

През последния четвърт век всяка есен в селото се провежда културен фестивал под името „Мистериите на Хухла“. Наличието на научно потвърдени силни биоенергийни и магнитни потоци около върха над селото, както и богатото природно, историческо и археологическо наследство, в съчетание с автентичните народни обичаи и традиции, превръщат Хухла действително в мистериозно място. За да се поддържа живо селото и за да се популяризира неговото духовно наследство сред по-широка аудитория, фестивалът се превръща в културно-артистично събитие, което протича в атмосфера на празничност и веселие. Инициатор и основен двигател на събитието през годините е писателят и журналистът Иван Бунков. Обикновено то се организира в началото на есента, към края на месец септември и продължава три дни. С участието на поканени

артисти от страната, както и от съседните Турция и Гърция, се подготвя богата програма, която включва уреждане на изложби в обновеното читалище, представяне на резултатите от провеждащите се археологически разкопки в околността, презентирани на новоиздадени книги, организиране на концерти и др. Всяка година се връчва наградата „Почетен селянин на Хухла“. Призът представлява статуетка на бронзов цървул, пробит от ходене по планинските пътеки, на чийто връх е поставено земното кълбо. Сред лауреатите на приза са поетите Петър Василев, Ивайло Балабанов, Бойко Ламбовски и др. По време на културния фестивал учени и изследователи от различни учебни заведения изнасят доклади и беседи за близкото или далечното минало на Източните Родопи, където се намира и село Хухла.

От наша гледна точка най-забележителната особеност на това селце, сякаш забравено и от царя, и от Бога, е, че в него са родени трима значими представители на съвременната българска литература: поетите Петър Василев и Ивайло Балабанов и белетристът Иван Бунков. И тримата автори, издали множество стихосбирки и сборници с разкази, са приети за членове на Съюза на българските писатели – влиятелна литературна институция в годините на Народна република България.

Петър Василев

Петър Василев е роден през 1937 година. Завършва гимназия в Ивайловград (1955), полувисш педагогически институт в Хасково (1958) и специалност българска филология в Софийския университет (1965). По-късно специализира две години журналистика (1968). Работи като учител в родния си край (1958–1960), а след това като журналист във в. „Нов живот“, в Кърджали. Дълги години е заместник-главен редактор на изданието (1961–1971). Учредява и оглавява Клуба на културните дейци в града (1974), с голяма заслуга за откриването на десетки млади дарования от областта (Речник на българската литература, 3, 1982: 669). По-късно се установява в Хасково, където дълги години работи като заместник-главен редактор на литературния алманах „Юг“, а впоследствие – директор на Литературния музей и председател на местното Дружество на писателите. До края на живота си през 2020 година живее и твори в Хасково.

Първите си опити в поезията прави още като ученик в гимназията. Няколко години по-късно стихотворенията на младия поет намират добър прием в литературната периодика, харесват се от читателите. 26-годишен той издава първата си стихосбирка, която е озаглавена „Бригадирът и летният дъжд“ (1963). През годините издава двадесетина книги с поезия в различни издателства. Петър Василев е първият литературен деятел от Кърджалийския край, избран за член на Съюза на българските писатели.

Поетът Петър Василев е познат и обикнат най-вече с дълбоко изповедната си лирика. В стиховете и поемите му намират израз злободневните проблеми на обществото и човечеството. В годините на напрегнатата конфронтация между двата противоборстващи военно-идеологически блока неговата поезия се превръща в призив за опазване на световния мир – тя е категорично „Не!“ на всякакъв вид конфликти, кръвопролития и войни. Петър Василев вярва, че цялата красота и смисъл на живота се крие в любовта и в съзидателния, вдъхновяващ човешки труд. Чрез поезията той внушава убеждението си, че това е единственият път, който трябва да се следва. Разпадът и хаосът,

породени от обществените сътресения и промени след 1989 година, разбиват надеждите и мечтите му за бъдещето на страната и света, принуждават го да се прости със своите илюзии. Удостоен е с множество национални и международни награди, а стиховете му са преведени на редица чужди езици.

Невероятна популярност му донася стихотворението от три четиристишия „Наследство“ („Две праскови посях и две череши...“), което Митко Щерев композира и аранжира. То влиза в репертоара на групата „Диана експрес“, за да се превърне в любим музикален хит на вече няколко поколения. Стига се дотам, че поетът започва да се „дразни“ от популярността, която му спечелва то. Новината за смъртта на поета през март 2020 година местните и националните медии съобщават със следното заглавие: „Напусна ни авторът на „Наследство“. Ако трябва с няколко думи да се обобщи въпросното стихотворение, лирическият герой, прекарващ дните си в безцелно скитане („понеже се пилях насам-натам“), изведнъж се изправя пред екзистенциалния въпрос „Какво ще остане от мен? Какво ще оставя за бъдещето?“. Като отговор решава да посади две праскови и две череши, за да надмогне тленността на живота. С убеждението, че прасковите и черешите ще продължат да дават плодове и след него, той изпитва удовлетворение от изпълнената човешка мисия. „Сега съм друг, макар един и същ“, изповядва той:

*Какво ще ми говорите за тлен,
щом този свят от памтивека грешен,
ще наследя от мене подир мен
две праскови и две череши.*

Поетът от Хухла остава верен докрай на разбирането си за класическия стих, който владее в съвършенство. Оригиначните римни решения придават музикалност и ритмичност на стиха му. Значим остава и приносът му за духовното израстване на региона на Източните Родопи.

Ивайло Балабанов

Ивайло Балабанов е вторият поет от Хухла, който още приживе оставя име в съвременната българска поезия. Роден през 1945 година, след завършване на техникум в Ивайловград той години наред работи по строителните обекти в Кремиковци, язовир „Ивайловград“ и Пътно строителство. Дълги години живее в Хасково, впоследствие се установява в Свиленград, разположен на границата с Турция и Гърция. В 2021 година умира в родното си село.

За първи път стиховете му са публикувани в местните вестници, а по-късно те намират място в специализираната литературна периодика. Дебютната му стихосбирка „Да се загледаш в звезда“ (1979) е последвана от десетина книги с лирика, сред които се открояват „Окова за щурец“ (1984), „Парола „Любов“ (1988), „Песни за старо вино“ (2003) и др. Приема се, че „стиховете му миришат на Родопите, на пръст, на родина“ (Адалъ, 2013: 26).

„Неговата поезия е мъдра като умотворенията на народа, мелодична е като звучните песни на народа, играва е като кръшните хора на народа, многобагрена е като

пъстрите носии на народа“ (Атасой, 2014: 469), така характеризира стихотворенията му преводачът му на турски език. Любовта и родолюбието са сред най-често засяганите теми в поезията на Ивайло Балабанов. В неговите строфи се срещат мотивите за любовта като движещата сила на живота и единственият му смисъл, за възхвалата на женската красота („Жена в дъжда“).

В тази връзка широко известното стихотворение „Очи“ (познато и със заглавието „Жената с белия шал“) е сред най-въздействащите, превърнало се в класика още приживе на поета. То се състои от пет четиристишия, в които авторът се придържа строго към правилата на класическото стихосложение. Може да се каже, че то е изградено на принципа на противопоставянето, на антитезата. Главните лирически герои в лицето на мъжа и жената (впрочем съпруг и съпруга) са представени антонимично. Докато доминантният маркер на жената е белият цвят – тя е обляна изцяло в бяло, най-същественният ѝ отличителен белег представлява белият шал, израз, на който се натъкваме четири пъти в петте четиристишия (съответно „жената с белия шал“, „жената с белия шал“, „с белия шал“, „жената с белия шал“), мъжът е натоварен изцяло в черно. Той е „с малка черна душа“, припознат е като „дяволът черен“.

Освен приведените преки позовавания, и в допълващите си характеристики жената и мъжът са „оцветени“ в бяло и черно. Красотата на жената е бяла, тя е сравнена с бяла чайка, ръката ѝ е бяла, когато върви, сякаш „стъпва по бели въздушни хълмчета“, докато той е гарван, априори носещ черния цвят. Мъжът и жената са противопоставени, поляризирани и на равнище екстравертност и интровертност. Нейното състояние е определено като нежен цъфтеж (разпукуване, отваряне на цветчетата, проглеждане), тя разнася със себе си ухание на цъфнали ябълки, докато мъжът страда от слепота – не физическа, а душевна. Той е „с със слепи очи“, „сляп“, „начумерен“, „улисан и сам“, „има в очите си трънчета“ – всичко това са признаци на неговата затвореност, и то не само към красотата на жена си, а въобще към целия свят. Той предпочита да „топли стотинките“ в затвореното и тъмно пространство на джоба си. В тази връзка може да се обособи и противопоставеност на равнище светлина и тъмнина, светло и тъмно; неговите слепи очи са „отворени“ към тъмното, докато тя е в сияние, феерия.

Антонимично прозвучават и изразите „брачен стопанин“ и „любовен ратай“ в последното четиристишие. Лирическият говорител, предпочел да остане любовен ратай, отправя молба към Господа да извади очите му и да ги даде на брачния стопанин, когато жената минава с белия шал. Така с противопоставянето на двата основни цвята поетът постига силно художествено внушение, чрез антитезата потвърждава тезата си.

Нека да не се забравя, че се намираме в царството на зеления тютюн, на черния катран. Тютюнът, който е основният поминък, хлябът и солта, отровата и противоотровата на местното население, често се прокрадва в стиховете на Ивайло Балабанов. За пример ще приведа стихотворението „Ръка“, с посвещение на жена му:

*Това не става за романи.
Не се описва даже в стих.
Аз на танго не те поканих,
ни чаша вино с теб изпих.*

*Не съм шептял със устни меки,
че ти си моят идеал
и в разни тъмни дискотеки
ръката ти не съм държал.*

*Тогава в мокрите тютюни
ни сбра един дъждовен час.
И звън от две съзвучни струни
премина плахо между нас.*

*А пръстите ни катранливи
се слепнаха в една ръка.
И тъй: нещастни и щастливи
живеем с тебе досега.*

Иван Бунков

Иван Бунков е роден в 1950 година. Средно образование завършва в Пловдив, а висше – българска филология и философия в Софийския университет; специализира следдипломна квалификация по журналистика. През 1975 година започва работа във в. „Нов живот“ в Кърджали, дългогодишен редактор в отдел „Култура“. Приет е за член на Съюза на българските журналисти и на Съюза на българските писатели. От 1990 година става собственик и главен редактор на „Нов живот“, смятан за най-големия всекидневник в Източните Родопи. Основава издателство, в което се издават книги, свързани тематично с родопската област.

Първата книга на Иван Бунков – сборникът с разкази „Гайда за пет пръста“ (1979) – е предговорена от известния писател Николай Хайтов, който открива силата и чара на повествованието в релефния рисунък на авторовото перо и „подмолния“ драматизъм, където *„сблъсъците стават под привидно спокойната, делничната повърхност на живота, дълбоко в човешката душа. Най-често тези сблъсъци са само загатнати (...) в една само реплика, но по-важното е, че са ни докоснали. Тези малки, но трепетни докосвания у Бунков са като дъжда: капка по капка, капка върху капка и ето те напоен от чувството, което авторът мимоходом, докато ти разправя разни делнични работи, е успял да ти внуши“* (Хайтов, 1983). Като ценно качество на автора като разказвач се изтъква умението му да *„изобразява с помощта на сочни, образни слова и словосъчетания“*. Известният писател посочва като достойнство в разказите на младия си събрат по перо и това, че героите му са *„точно разположени по време и място и носят върху себе си печата на знойния кърджалийски юг“*. По такъв начин *„в националната литература става по-познат битът, начинът на мислене и човешките стремежи на хората от този прекрасен район на страната ни“* (Тахир, 2020: 13).

В разказите на автора оживяват теми като упоритата борба за препитанието при трудните селски условия, където хлябът се „вади от камък“; сблъсъкът между поколенията – бащи и синове, и на възгледите им за живота и света („Кош тютюн“); умението на отрудените хора да живеят в мир и хармония с природата и др. Пролитчава предпочитанието на Иван Бунков да разкрие с пестеливи художествени средства

вътрешния свят на своите герои, техните вълнения и преживявания, пред възможността да използва дълги описания или словоизлияния.

Няма как тютюнът с трудното му отглеждане да не присъства в някои от разказите на Иван Бунков. Така в разказа „Ден първи“ са предадени всички физически изпитания, които съпътстват отглеждането на тази култура, когато дните и нощите се смесват в едно, а сънят капе от очите:

Майка ме събужда, а аз се сърдя: „Защо ме вдигаиш толкова рано?“ „Хайде, чедо, всички станаха!“ „Да, ама аз ей сегинка заспах!“ „Така ти се струва, три часът е. Всичко е готово!“ (...) Днес има много за бране, чувам, тютюнът в „Хармица“ е увиснал като парцал, в „Падините“ е изгорял и в „Цървениците“ се е подпалил, ставай, чедо, ставай. И изведнъж „загривам“, че ще отивам на тютюна. Тъмно е, тютюнът мокър... Сънено посягаме към катранливите дрехи, завиваме косите си. (...) Намираме редовете под лунната светлина. Откриваме първите листа и се омокряме. Тютюнът е крехък, листата пукат, но нас много ни се приспива и молим майка за малко да подремнем в браздата. (...) Премръзнали се мушваме в редовете. Носовите ни текват, но не можем да ги обършем, ами подсмърчаме, защото са катранливи ръцете ни. (...) Преди изгрев става още по-студено. После небето се изчервява и слънцето изплува от „Илиндена“. Минава време и главите ни почват да димят. Вдига се пара и от катранените дрехи, и от кошовете. (...)

Прежуря. Ставаме и пак берем. Прилошава ни от слънцето, от миризмата на катран. Тютюнът увисва. Все по-често изправяме кръст и търкаме ръцете (Бунков, 1983).

През следващите години Иван Бунков издава сборника с повести „Тихо, че вали“ (1996). Не е трудно да се открие, че преобладаващата част от последните разкази на автора в литературната периодика, сред които бих посочил „Одисей“, „Заутрешник“ и „Хорото“, се явяват плод на натрупани впечатления от пътувания до съседна Гърция, от запознанството и „откриването“ за себе си на традициите, делника и културата на недостъпната допреди няколко десетилетия близко-далечна страна. При тази своеобразна среща на българския юг с разположения още по-на юг гръцки север наблюдателното око на писателя търси прилики и отлики в характера и поведението на обикновените хора, вслушва се в езика им, вглежда се внимателно в облеклото им, за да открие, че няма съществена разлика. Държа да изтъкна, че в тези разкази отчетливо се усеща медитерански дух и атмосфера; струя, която като цяло слабо присъства в българската литература. Нека да отбележа и жанровото преливане в текста на разказите, в които се улавят и характерни белези на очерка, репортажа и есето.

Сред посочените разкази импонира „Хорото“, чието написване е вдъхновено от едно конкретно посещение на традиционен събор в гръцкото село Спилио, на хвърлей от границата. В потвърждение на думите ми за жанровата контаминация, освен конкретното място на действието, авторът посочва и точната дата на събитието – 23.09.2009 година, което придава очерков и репортажен характер на разказа. Какво е учудването на писателя, когато, прекрачил тънката гранична межда, изведнъж се озовава в друг свят – от една страна до болка „свой“ и познат („един и същи вятър ни разхлажда“), но същевременно притежаващо друго измерение и излъчване. „Не бях виждал подобно чудо. Бях хипнотизиран“, признава той, когато попада на изчистеното, сякаш изблизано с език

хорище, където, пулсирайки, като огромен жив организъм, „се свиват и разпускат в хаотичен ритъм четири-пет хора“, които „постоянно се огъват, навиват и саморазвиват“ (Бунков, 2011). Всичко това става в хармония и естествен порядък, без застъпване, застигане или изпреварване, всяко хоро си върви по своя път.

На хорото, което е празник за цялото село и радост за малки и големи, авторът с тънка наблюдателност обрисова играещите – „обикновени хора от селото, които денем орат нивите, сеят, работят в цеха за трахана, преподават някъде“ или пък живеят в чужбина, но са се върнали за събора. Пред нас оживяват 5–6-годишно гиздаво момиченце, 35-годишна жена, 50-годишен мъж и 75-годишен достолепен старец. С описанието си Иван Бунков успява да предаде цялото разнообразие на гръцките хора и изобилието от местни фолклорни традиции, израз на историческото развитие на южната съседка през вековете.

„И техните хора като нашите, а се отличават“, отчита авторът, който е склонен да обясни разликата с отношението към традицията. Според него у съседите хорото се е запазило в първичното си естествено състояние, уважението към традицията е пълно, народните танци не са попаднали под напора на академичната хореография, уеднаквяваща всички движения. Докато „нашите са свършени, подстригани като войнишки редици“, а танцорите – „белосани като пионки, във фалшиви носии, безполови като кукли“. „Равни като манифактура!“ (Бунков, 2011), отсича с болка авторът. В Спилио се играе така, както се живее, там хорото се явява израз на начина и разбирането за живота. „Покажи ми хорото си, за да ти кажа какво е отношението ти към живота!“, сякаш иска да ни внуши писателят: „Идваха да покажат себе си пред себе си, себе си пред хорото, пред селото, а ако може, и пред целия свят. С танца изразяваха всичко. Своята ярка същност. Със стъпки и музика те говореха за живота си – как го виждат, защо живеят и защо ще умрат“ (Бунков, 2011). В това разбиране танцът се възприема като средство да изразиш онова, което не можеш с думи; чрез танца разбираш другия и в това разбиране се крие още една възможност за постигане на хармонията (Велкова, 2004:

Силно прозвучават финалните думи: „Повдигам ръце и се връзвам в хорото. То ме поема меко, въздесъщо като небето. И летя. Прашинка от Млечния път“ (Бунков, 2011).

Не можем да не се съгласим с констатацията на Нешка Туртанска, че „Трудно бихме намерили значим български писател или поет, който да не е пръснал из своите книги искриците от хубостта на нашето хоро“ (Туртанска, 2004: 62), но вероятно няма друг автор, който още със заглавието да се съсредоточава изцяло върху философията на хорото и мястото му в делника на обикновения човек. При Иван Бунков споменатите искрици се разгарят и избуяват в огън. Всичко това дава основания разказът да се дефинира като славослов на хорото и на танца, като насыщна човешка духовна потребност, като нишка, която ни привързва към живота. Разбира се, става дума не за танца като физическо движение, като игра и въздействие чрез тялото, а за танца като игра на душата, като нежно трептене на вътрешните струни, като опиянение и утеха.

Вместо заключение

В историята на българската литература няма друг случай, в който в едно малко село, дълбоко закотвено в периферията на националната география, да са родени в близки

години трима талантливи творци. В трудните условия на провинцията, родените в село Хухла поети Петър Василев и Ивайло Балабанов, както и белетристът Иван Бунков, успяват да завоюват свое място в българската литературна топография. Онова, което ги обединява, е синовната им привързаност към родния край, достигаща до любовно преклонение, невъзможността да живеят и творят далече от Източните Родопи. Отдалечени от центъра, те превръщат периферията в свое предимство, а откъснатостта от суетния шум на столицата им спомага да съхранят своята творческа самобитност. Поезията и белетристиката на тримата творци от Хухла са ручей от периферията, които подхранват с бистра вода реката на центъра.

Цитирана литература

Adalı (2013): Adalı, S. „İvaylo Balabanov’u Tanıtıyoruz“, *Rumeli*, Gebze, Ekim 2013, № 30, с. 26.

Атасой (2014): Атасой, А. Е. *Антология на българската поезия (от 60-те години на XIX век до днес)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 469–472.

Бунков (1983): Бунков, Ив. *Гайда за пет пръста*. София: Народна младеж.

Бунков 1996: Бунков, Ив. *Тихо, че вали*. София: Христо Ботев.

Бунков 2011: Бунков, Ив. „Хорото“, *Литературен свят*, № 25.

Велкова 2004: Велкова, С. „Никос Казандзакис“, с. 99 // В: *Танцът в балканските литератури*. Съст. Румяна Станчева. София: Балкани.

Речник на българската литература, 3, 1982: София: Издателство на БАН, с. 669–670.

Тахир 2020: Тахир, М. „Иван Бунков на 70 години с родопска гайда за пет пръста“, *Литературен свят*, № 133.

Ташкова (2021/2022): Ташкова, В. „Хухла – старо българско село в Източните Родопи“. *Тракия*, Том IX, с. 178–195, Хасково.

Туртанска 2004: Туртанска, Н. „Поглед към историята на българското хоро“, с. 62 // В: *Танцът в балканските литератури*. Съст. Румяна Станчева. София: Балкани.

Хайтов (1983): Хайтов, Н. „Предговор“ // В: Бунков, Ив. *Гайда за пет пръста*. София: Народна младеж.